

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

 10.22034/marefateeqtasadi.2026.5003399

 20.1001.1.17354545.1404.23.2.1.8

Providing an operational and Islamic model of microfinance in *Qeshm* Island: SWOT analysis and monitoring of businesses and microfinance institutions

 Mostafa Shahidinasab / Postdoctoral Fellow in Financial Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran m.shahidinasab@isu.ac.ir

Hossein Hassanzadeh Sarvestani / Assistant Professor, Department of Financial Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran h.hasanzadehisu.ac.ir

Mohammad Hossein Ghavam / Assistant Professor, Department of Financial Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran ghavam@isu.ac.ir

Received: 2025/12/10 - **Accepted:** 2026/01/21

Abstract

This study aims to monitor microbusinesses and evaluate the performance of microfinance institutions in *Qeshm* Island. Using the SWOT approach, this study identifies internal strengths and weaknesses and environmental opportunities and threats of microfinance in *Qeshm* Island and provides an operational and Islamic model for the development of microfinance. The study is applied in terms of purpose and mixed in terms of method. The data were collected through reviewing official and regional documents and field interviews were collected. Data analysis was conducted using the SWOT model and qualitative content analysis. The findings show that sectors such as fisheries and aquaculture, food and processing industries, tourism, handicrafts, and innovative agriculture have a competitive advantage, but weak branding and marketing, lack of logistics infrastructure, difficulty in obtaining licenses, and limited working capital are the main obstacles to their development. Also, the institutional assessment indicates overlapping tasks, institutional incoherence, and inefficiency of financial instruments appropriate to island conditions. As a result, the research suggests a local and Islamic model based on diversification of financial resources, group guarantees, and linking microcredit with local value chains, which can be a suitable model for island and border regions of the country.

Keywords: Microfinance, Islamic Finance, *Qeshm* Island, Competitive Advantage

JEL Classification: O16, O17, G23

ارائه مدل عملیاتی و اسلامی تأمین مالی خرد در جزیره قشم: تحلیل SWOT و پایش کسب و کارها و نهادهای تأمین مالی خرد

m.shahidinasab@isu.ac.ir

مصطفی شهیدی نسب / فوق دکتری مدیریت مالی دانشگاه امام صادق ، تهران، ایران

h.hasanzadehisu.ac.ir

حسین حسن زاده سروسناتی / استادیار گروه مدیریت مالی دانشگاه امام صادق ، تهران، ایران

ghavam@isu.ac.ir

محمدحسین قوام / استادیار گروه مدیریت مالی دانشگاه امام صادق ، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۹ - پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۱

چکیده

این پژوهش با هدف پایش کسب و کارهای خرد و ارزیابی عملکرد نهادهای تأمین مالی خرد در جزیره قشم انجام شده است. این بررسی با بهره‌گیری از رویکرد SWOT، نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی تأمین مالی خرد در جزیره قشم را شناسایی کرده و مدلی اسلامی و عملیاتی برای توسعه تأمین مالی خرد ارائه می‌دهد. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از حیث روش، ترکیبی (آمیخته) است. داده‌ها از طریق بررسی اسناد و گزارش‌های رسمی و منطقه‌ای و نیز انجام مصاحبه‌های میدانی گردآوری شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل SWOT و تحلیل محتوای کیفی انجام گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد رسته‌هایی مانند شیلات و آبریز پروری، صنایع غذایی و تبدیلی، گردشگری، صنایع دستی و کشاورزی نوآورانه از مزیت رقابتی برخوردارند، اما ضعف برندینگ و بازاریابی، کمبود زیرساخت‌های لجستیکی، دشواری اخذ مجوز و محدودیت سرمایه در گردش از موانع اصلی توسعه آنهاست. همچنین ارزیابی نهادی حاکی از هم‌پوشانی وظایف، ناهماهنگی نهادی و ناکارآمدی ابزارهای مالی متناسب با شرایط جزیره است. در نتیجه، پژوهش مدلی بومی و اسلامی مبتنی بر تنوع‌بخشی منابع مالی، ضمانت گروهی و پیوند اعتبارات خرد با زنجیره‌های ارزش محلی پیشنهاد می‌کند که می‌تواند الگوی مناسبی برای مناطق جزیره‌ای و مرزی کشور باشد.

کلیدواژه‌ها: تأمین مالی خرد، تأمین مالی اسلامی، جزیره قشم، مزیت رقابتی.

کسب و کارهای خرد به عنوان یکی از کارآمدترین ابزارهای توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی، در ادبیات توسعه همواره جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. این دسته از فعالیت‌ها، ضمن ایجاد اشتغال پایدار و ارتقای درآمد خانوارهای کم‌درآمد، نقشی مؤثر در کاهش فقر و افزایش تاب‌آوری اجتماعی ایفا می‌کنند. در مناطق جزیره‌ای همچون قشم، که ترکیبی از فرصت‌های ویژه (منابع دریایی، موقعیت ژئوپلیتیک و ظرفیت گردشگری) و محدودیت‌های محیطی (دسترسی محدود به منابع مالی، چالش‌های لجستیکی، ناپایداری اقلیمی) وجود دارد، اهمیت این کسب و کارها دوچندان است. در چنین شرایطی، دسترسی به تأمین مالی خرد کارآمد و متناسب با ویژگی‌های محلی، یکی از پیش‌نیازهای اساسی توسعه پایدار به‌شمار می‌رود. جزیره قشم به‌عنوان بزرگ‌ترین جزیره ایران، دارای ظرفیت‌های منحصر به فرد در حوزه‌های شیلات و آبریز پروری، صنایع غذایی و تبدیلی، گردشگری، صنایع دستی و کشاورزی سازگار با کم‌آبی است.

این پژوهش با سه هدف اصلی دنبال شده است: نخست، شناسایی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای زیست‌بوم کسب و کارهای خرد در قشم؛ دوم، ارزیابی عملکرد نهادی بازیگران اصلی تأمین مالی خرد در این جزیره؛ و سوم، ارائه یک مدل بومی و اسلامی برای هم‌راستا کردن عرضه و تقاضای اعتبار خرد. به این ترتیب، تحقیق حاضر تلاش دارد تصویری دقیق و کاربردی از وضعیت موجود و ظرفیت‌های بالقوه ارائه دهد. یکی از نوآوری‌های اصلی پژوهش حاضر، تمرکز بر یک منطقه مشخص با ویژگی‌های اقتصادی، نهادی و جغرافیایی خاص است که امکان تحلیل عمیق و زمینه‌مند تأمین مالی خرد را فراهم می‌کند. اگرچه یافته‌ها و پیشنهادها ارائه شده مستقیماً متأثر از شرایط خاص جزیره قشم هستند و قابل تعمیم مکانیکی به سایر مناطق نیستند، اما چارچوب تحلیلی، منطق سیاست‌گذاری و رویکرد اتخاذ شده در این پژوهش می‌تواند به‌عنوان الگویی مفهومی و اقتباس‌پذیر برای سایر مناطق جزیره‌ای و مرزی کشور مورد استفاده قرار گیرد؛ به‌گونه‌ای که با در نظر گرفتن تفاوت‌های ساختاری و نهادی هر منطقه، متناسب‌سازی و بازطراحی شود.

پس از این مقدمه، باقی مقاله به این شرح سازمان یافته است: در بخش اول پیشینه تحقیق در دو بعد داخلی و بین‌المللی بررسی می‌شود؛ در بخش دوم، مبانی نظری اسلامی تأمین مالی خرد مرور می‌شود؛ بخش سوم به کسب و کارهای خرد در قشم؛ بخش چهارم به عملکرد نهادهای تأمین مالی خرد در قشم اختصاص دارد؛ در بخش پنجم به تبیین روش‌شناسی می‌پردازیم؛ در بخش ششم، یافته‌ها و تحلیل SWOT در مورد عملکرد نهادهای تأمین مالی خرد ارائه می‌شود؛ در بخش هفتم، الگوی بومی تأمین مالی خرد در قشم بررسی می‌گردد؛ در نهایت، بخش هشتم نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی پژوهش را بیان می‌کند.

۱. پیشینه تحقیق

۱-۱. پیشینه بین‌المللی

منبع	عنوان پژوهش	نتایج
South Pacific Business Development, 2022	عملیات تأمین مالی خرد در جزایر اقیانوس آرام	ترکیب وام‌های خرد با آموزش مالی و توانمندسازی زنان، به‌ویژه در مناطق روستایی جزیره‌ای، منجر به افزایش نرخ بازپرداخت و کاهش چشمگیر فقر شده است.
Abu Karsh, 2022	ظهور وام‌های خرد در خاورمیانه	ضعف چارچوب‌های قانونی، نرخ بالای نکول و محدودیت دسترسی زنان و اقشار محروم، مهم‌ترین موانع هستند و اصلاح نظام نظارت و استفاده از ابزارهای دیجیتال، از الزامات توسعه پایدار تأمین مالی خرد در کشورهای منطقه است.
Fonkoze, 2024	بررسی عملکرد بزرگ‌ترین مؤسسه مالی خرد در هائیتی	توسعه شعب روستایی و تمرکز بر خدمات خرد برای زنان، موجب افزایش چشمگیر اشتغال و بهبود معیشت در جوامع محروم شده است
Ben Ltaifa & et al, 2018	شمول مالی در شورای همکاری خلیج فارس: وضعیت و مسیر پیش رو	شکاف‌های معناداری در تأمین مالی بنگاه‌های کوچک / خرد وجود دارد و اصلاحات نظارتی، توسعه ابزارهای اعتبارسنجی و فین تک می‌تواند سمت عرضه را تقویت و سمت تقاضا را تحریک کند.
Organization of Islamic Cooperation, 2017	گردشگری پایدار در کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی	پیوند برنامه‌های زیرساختی / گردشگری با اعتبار خرد و آموزش کسب‌وکار، مشارکت اقتصادی و تاب‌آوری درآمدی خانوارهای جزیره‌ای را بهبود می‌دهد.
OECD, 2023	سیاست‌گذاری کارآفرینی ابوظبی و اکوسیستم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط: پلی به سوی زنجیره‌های ارزش جهانی	تنوع ابزارهای تأمین مالی و نهادهای توسعه‌ای (صندوق‌ها / بانک توسعه‌ای) شکاف‌های سمت عرضه را کاهش می‌دهد.
Emirates Development Bank, 2022	گزارش عملکرد سال ۲۰۲۲	توسعه ابزارهای دیجیتال و تضمین‌های هدفمند، هزینه‌های معامله را کاسته و دسترسی بنگاه‌های کوچک به اعتبار را افزایش داده است.

فین تک می تواند فاصله عرضه / تقاضا در اعتبار خرد را کاهش دهد، مشروط به تنظیم‌گری تدریجی.	فین تک در خاورمیانه و شمال آفریقا: چشم‌انداز سرمایه‌گذاری	Milken Institute, 2019
دسترسی دیجیتال و خدمات بدون شعبه برای جزیره‌ها حیاتی است و بر رفتار تقاضا نیز اثر مثبت دارد.	بهبود شمول مالی در اقیانوس آرام	World Bank, 2024
ترکیب تضمین‌های اعتباری با بسترهای دیجیتال، ریسک نکول ادراک شده را کاهش و تقاضای مؤثر را افزایش می‌دهد.	بهبود شمول مالی در اقیانوس آرام	Asian Development Bank, 2016
انطباق فرهنگی عرضه، کیفیت تقاضا را بهبود می‌دهد.	تأمین مالی خرد اسلامی، سرمایه اجتماعی و رفاه خانوار جوامع ساحلی در اندونزی	Musari & Arodha, 2017
کاهش فقر در گروه‌های هدف، مشروط به هدفمندسازی و نظارت بر مصرف اعتبار است.	آیا تأمین مالی خرد فقر را کاهش می‌دهد؟ شواهدی از فیلیپین	Agbola & et al, 2017

۲-۱. پیشینه ملی و منطقه‌ای ایران

منبع	عنوان پژوهش	نتایج
قدیری معصوم و احمدی، ۱۳۹۵	سازه‌های مؤثر بر موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروزکوه	متغیرهای میزان تحصیلات، سازه‌های حمایتی، اقتصادی و آموزشی، با موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد، رابطه مثبت و معنادار دارند. سن و تعداد افراد خانوار با موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد رابطه منفی و معنادار دارد.
محمدی و دیگران، ۱۳۹۷	نقش تأمین مالی خرد بر کیفیت زندگی زنان روستایی در پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی	عضویت در صندوق‌های تأمین مالی خرد سبب شده است زنان درآمدهای بیشتری کسب کنند
بوزرجمهری و دیگران، ۱۴۰۱	بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان پیوه ژن)	صندوق اعتبارات خرد بر بعد اقتصادی و رفاهی زنان روستایی عضو تأثیر داشته است.

کیانی و قنبری، ۱۴۰۱	شناسایی و تحلیل نقش صندوق‌های اعتباری خرد در پیشرفت و آبادانی روستاها (مطالعه موردی: شهرستان رزن و فامنین)	رابطه مثبت و معنی‌داری بین ابعاد اجتماعی، مشارکت، اقتصادی، بهره‌وری، اشتغال، آموزشی و فرهنگی با ایجاد صندوق اعتبارات خرد وجود دارد.
بنیاد علوی، ۱۴۰۱	عملکرد طرح‌های تأمین مالی خرد در جزایر لارک و هنگام	ترکیب سرمایه‌گذاری زیربنایی (مانند احداث اسکله، برق‌رسانی و بوستان‌ها) با اعطای وام‌های خرد (۱۵۰ میلیون تومان با نرخ ترجیحی ۴ درصد) منجر به افزایش تاب‌آوری اقتصادی، ایجاد مشاغل پایدار و کاهش مهاجرت روستاییان شده است.
زرکی و همکاران، ۱۴۰۲	اثر تأمین مالی خرد بر احتمال خروج خانوارها از فقر شهری و روستایی	خانوارهایی که از خدمات مالی خرد بهره‌مند شده‌اند، در مقایسه با خانوارهای فاقد این خدمات، احتمال کمتری برای فقر دارند و اثر مثبت آن در مناطق شهری بیش از مناطق روستایی بوده است.
امیری، قلیچ و کرمی، ۱۴۰۲	آسیب‌شناسی پیاده‌سازی بانکداری پیوندی در ایران؛ با استفاده از تحلیل عاملی SWOT	راهبرد تهاجمی مبتنی بر اتصال مؤسسات خردمالی با دانشگاه / نهادهای محلی و استفاده از گروه‌های خودیار می‌تواند کارایی سمت عرضه و کیفیت تقاضا را ارتقا دهد.
حیدری قشلاقی و دیگران، ۱۴۰۲	طراحی مدل تأمین مالی خرد در پایداری کسب‌وکارهای نوپای کارآفرینانه در ایران (مطالعه موردی: بانک صادرات ایران)	انعطاف‌پذیری عرضه و ابزارهای ارزیابی ریسک داده‌محور، تقاضای پایدار را افزایش می‌دهد.
کمیته امداد امام خمینی (ره)، ۱۴۰۲	سالنامه آماری ۱۴۰۲	تمرکز بر ارزیابی میدانی و پشتیبانی پس از اعطای وام، پایداری مشاغل خرد را افزایش می‌دهد.
سازمان منطقه آزاد قشم، ۱۴۰۲	حمایت از کارآفرینی و کسب‌وکارهای محلی در قشم	پیوند تأمین مالی خرد با آموزش مهارتی و دسترسی به بازار، شکاف عرضه / تقاضا را در بافت جزیره‌ای کاهش می‌دهد.
بنیاد برکت، ۱۴۰۲	حمایت از کارآفرینان و کسب‌وکارهای خرد	نهاد واسط حرفه‌ای برای تطبیق عرضه با نیاز واقعی تقاضاکنندگان حیاتی است.

شکاف‌های پژوهشی

با وجود پژوهش‌های متعددی در حوزه تأمین مالی خرد و توسعه کسب‌وکارهای خرد، بررسی هم‌زمان این دو حوزه در بسترهایی با ویژگی‌های نهادی و فضایی خاص کمتر مورد توجه بوده است. جزیره قشم از این جهت

واجد اهمیت پژوهشی است که به طور هم‌زمان دارای ویژگی‌های ذیل است:

۱. جزیره و منطقه آزاد تجاری (ترکیبی نادر در ایران)؛
۲. همزیستی اقتصاد غیررسمی خرد با سیاست‌های رسمی منطقه آزاد؛
۳. تمرکز بالای نهادهای متعدد تأمین مالی خرد در یک قلمرو محدود؛
۴. اقتصاد معیشتی وابسته به دریا (شیلات، گردشگری، صنایع دستی)؛
۵. اتصال مستقیم به بازارهای فرامرزی (عمان، امارات).

این ترکیب در اغلب مطالعات پیشین وجود نداشته است. در چنین بستری، سازوکارهای متعارف تأمین مالی خرد که عمدتاً برای مناطق روستایی یا سرزمین‌های پیوسته طراحی شده‌اند، با چالش‌ها و کارکردهای متفاوتی مواجه می‌شوند. از این رو نوآوری پژوهش حاضر در آن است که نشان می‌دهد چگونه ویژگی‌های نهادی و فضایی خاص قشم، منطق عملکرد نهادهای تأمین مالی خرد و تعامل آنها با کسب و کارهای خرد را دگرگون می‌کند. این مطالعه با مقایسه این وضعیت با تجربه‌های بین‌المللی در مناطق جزیره‌ای مشابه، تلاش دارد شکافی را پر کند که در آن، نقش «بافت مکانی - نهادی خاص» در اثربخشی سیاست‌های تأمین مالی خرد کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

۲. مبانی نظری و مدل مفهومی

۲-۱. چپستی تأمین مالی خرد اسلامی

۲-۱-۱. تأمین مالی خرد اسلامی

تأمین مالی خرد عبارت است از: ارائه اعتبار - در یک فرآیند ساده و منعطف - به فقرا و قشر متوسط فعال اقتصادی، کارآفرینان خرد و کسب و کارهای خرد و کوچک با هدف توانمندسازی از طریق تأمین مالی فعالیت‌های درآمدزا و خوداشتغالی به همراه تلاش برای تجهیز منابع خرد (جمع‌آوری پس‌اندازهای خرد جامعه هدف) و ارائه بیمه‌های خرد به ایشان و در برخی موارد کمک به توزیع و بازاریابی محصول مشتریان. تفاوت ماهوی آن با تأمین مالی خرد اسلامی در این است که اهداف، اصول، مبانی، ابزارها و نهادهای تأمین مالی خرد اسلامی، همه در چارچوب تعالیم اقتصادی اسلام طراحی شده‌اند (شهیدی نسب، ۱۳۹۵).

۲-۲. مبانی تأمین مالی خرد اسلامی

۲-۲-۱. اصول خاص تأمین مالی خرد اسلامی

در ادامه به بررسی چند روایتی که بیشترین قرابت را با مفهوم تأمین مالی خرد دارند می‌پردازیم.

امام صادق علیه السلام فرمود: زندگانی یکی از اصحاب حضرت رسول صلی الله علیه و آله بسیار سخت شد، همسرش گفت: ای کاش نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌رفتی و از او درخواست کمک می‌نمودی. آن مرد خدمت

رسول خدا ﷺ آمد، و چون پیامبر او را دید فرمود: هر که از ما طلب کند ما به او عطا می‌کنیم، و هر که بی‌نیازی جوید خدایش بی‌نیاز کند. مرد با خود گفت: مقصودش غیر از من نیست، به‌سوی همسرش آمد و جریان را برایش گفت. زن گفت: رسول خدا ﷺ هم بشر است، باید وضع خود را به او می‌گفتی. مرد نزد رسول خدا ﷺ آمد و چون حضرت او را دید فرمود: هر که از ما طلب نماید به او عطا کنیم و هر که بی‌نیازی بجوید خداوند بی‌نیازش کند. تا سه مرتبه آن مرد این کار را تکرار کرد؛ سپس رفت و کلنگی را عاریه گرفت و به بالای کوه رفت و با آن مقداری هیزم جمع کرد، و آن را آورده و به نصف مدّ (نیم چارک) آرد فروخت، و آن را به خانه برد و بخوردند، فردا هم رفت و از آن کوه بالا رفته و بیشتر از آن هیزم آورد و فروخت، و همواره کار می‌کرد و می‌اندوخت تا خودش کلنگی خرید، باز هم اندوخت تا اینکه دو شتر و یک غلام خرید؛ سپس ادامه داد تا ثروتمند و بی‌نیاز شد؛ سپس خدمت پیغمبر ﷺ رسید و گزارش داد که چگونه برای طلب حاجت آمد و از پیغمبر چه شنید. پیامبر ﷺ فرمود: من که گفتم هر که از ما طلب کند ما عطا می‌کنیم، و هر که بی‌نیازی جوید خدایش بی‌نیاز کند (طبرسی، ۱۳۷۹، باب ۳، فصل ۲۶، ص ۳۸۳).

توضیح: روایات فوق در بردارنده نکات جالبی پیرامون تأمین مالی خرد است. فرد درخواست‌کننده به‌منظور تأمین نیازهای مصرفی‌اش به رسول الله ﷺ مراجعه می‌نماید. گرچه رسول الله ﷺ می‌تواند به وی پرداختی نقدی داشته باشد تا وی نیاز مصرفی‌اش را پوشش دهد، ولی به‌صورت غیرمستقیم، با توصیه فرد به بی‌نیازی جستن و طلب روزی از خدا، فرد را تشویق به کسب‌وکاری خرد - قاعدتاً با توجه به شرایط فرد - می‌نماید. فرد سائل با این انگیزه اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکاری خرد می‌نماید. وی که در ابتدا حتی از ابزار کار هم بی‌بهره است، اقدام به عاریه گرفتن ابزار کار نموده و به تدریج بخشی از درآمدش را صرف مخارج مصرفی و بخشی را برای تهیه ابزار کار - مخارج سرمایه‌ای - می‌نماید. وی از این طریق خود و خانواده‌اش را از فقر می‌رهاند (هدف فقرزدایی در تأمین مالی خرد محقق می‌شود). فرد سائل این کسب‌وکار خرد را ادامه می‌دهد و تدریجاً با گسترش دامنه فعالیت اقتصادی، ثروتمند شده و بی‌نیاز می‌گردد و علاوه بر این برای دیگران نیز اشتغال ایجاد می‌کند.

بنابراین هدف اشتغال‌زایی و نیز رشد و توسعه اقتصادی نیز که از اهداف مصحح تأمین مالی خرد است، محقق می‌شود.

انس بن مالک روایت کرده است: مردی از انصار به نزد پیامبر ﷺ آمد و از ایشان طلب چیزی کرد. پیامبر ﷺ پرسید: آیا هیچ چیز در خانه نداری؟ او پاسخ داد: آری تکه پارچه‌ای که بخشی از آن را می‌پوشم و بخشی از آن را روی زمین پهن می‌کنیم و یک کاسه چوبی که از آن آب می‌خوریم.

ایشان فرمودند: آنها را به نزد من بیاور. آن مرد این وسایل را به نزد پیامبر ﷺ آورد و ایشان آنها را در دستش گرفت و پرسید: چه کسی این وسایل را می‌خرد؟ یک مرد گفت: من آنها را به یک درهم می‌خرم. پیامبر ﷺ چندین بار فرمودند چه کسی بیشتر از یک درهم پیشنهاد می‌دهد؟ یک مرد گفت: من آنها را به دو درهم می‌خرم. پیامبر ﷺ آن وسایل را به مرد پیشنهاددهنده داد و دو درهم را گرفت و آن را به مرد انصاری داد و فرمود: با یکی از دو درهم غذا بخر و به خانواده‌ات

بده و با یک درهم دیگر یک تبر بخر و برای من بیاور. انصاری رفت و تبر را آورد و به پیامبر داد. نبی خدا ﷺ با دست خود برای آن دسته درست کرد و فرمود: برو هیزم جمع کن و بفروش و اجازه نده تا تو را تا زمانی طولانی ببینم.

مرد رفت و هیزم جمع کرد و فروخت. وقتی او ده درهم به دست آورد، به نزد پیامبر ﷺ آمد و با بخشی از آن لباس و با بخشی غذا خرید؛ سپس رسول خدا ﷺ فرمود: این برای تو از گدایی که در روز قیامت به شکل لکه‌ای بر چهره‌ات مشاهده می‌شود، بهتر است (سجستانی، ۲۰۰۹، کتاب الزکاة، ح ۱۶۴۱).

رسول الله ﷺ فرمود: «اینکه یکی از شما ریسمان خویش برگردد و به کوه رود و هیزم فراهم آرد و بفروشد و بخورد و صدقه دهد برای وی بهتر است که از مردم بخواهد» (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۶۲۲).

توضیح: از این حدیث سه مطلب برداشت می‌شود:
اولاً تشویق به کار و تلاش به جای درخواست از دیگران؛
ثانیاً توصیه با هدف فقرزدایی (طراحی استراتژی فقرزدایی)؛
ثالثاً تشویق به کسب و کار خرد.

۲-۲-۲. اصول عام تأمین مالی خرد اسلامی

۲-۲-۲-۱. اصول سلبی تأمین مالی خرد اسلامی

الف) ممنوعیت ربا

امام رضا علیه السلام فرمود: «و اما حرام بودن ربای نسبیه بدان سبب است که عمل نیک را تباه می‌کند و اموال را تلف می‌نماید و مردم را به سوداندوزی تشویق می‌کند و از قرض دادن باز می‌دارد؛ درحالی‌که قرض دادن کاری است نیکو، و نیز فساد و ستم و نابودی اموال را در پی دارد» (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۵۶۶، ح ۴۹۳۴).

ب) حرمت کنز (راکد گذاشتن مال)

... و کسانی که طلا و نقره را گنجینه (و ذخیره و پنهان) می‌سازند، و در راه خدا انفاق نمی‌کنند، به مجازات دردناکی بشارت ده! (توبه: ۳۴)

امام صادق علیه السلام فرمود: «جز آن نیست که خداوند این ثروت‌های بیشین را به شما عطا فرموده تا آن را هرگونه خدا خواهد، صرف کنید، نه آنکه آن را انباشته نمایید» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۳۲، ح ۵).

ج) کراهت ابراز نیاز

پیامبر خدا ﷺ فرمود: «هیچ کس در خواهش را برای زیاده‌جویی نگشود، مگر آنکه خداوند به سبب آن، کاستی‌اش

را افزود» (ابن حنبل، ۱۴۲۱ق، ج ۳، ص ۴۳۴، ح ۹۶۳۰).

پیامبر خدا ﷺ فرمود: «به آن که جان محمد در دست اوست، سه چیزند که رواست تا بدانها سوگند یاد کنم: ... هیچ بنده‌ای در خواهش را بر خویش نگشاید، مگر آنکه خداوند در فقر را بر او باز کند» (ابن حنبل، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۴۱۰، ح ۱۶۷۴).

۲-۲-۲. اصول ایجابی تأمین مالی خرد اسلامی

الف) تکافل

امام علی علیه السلام فرمود: هر کس خداوند به او مالی دهد، باید آن را به خویشاوندان برساند، مهمانی‌های نیکو دهد، اسیر و گرفتار را از بند برهاند، تنگدست و وامدار را بهره بخشد، به امید پاداش، خوشتن را بر [ادای] حقوق و [تحمل] بلاهای سخت صبور سازد که هر آینه دستیابی به این ویژگی‌ها، بهره‌ور شدن از کرامت‌های دنیایی و فضیلت‌های آخرتی است، اگر خدای خواهد! (سید رضی، ۱۴۰۳ق، خطبه ۱۴۲).

امام علی علیه السلام فرمود: «بهترین مال آن است که یاریگر نیکی‌ها باشد» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۴۹۹۳).

ب) عدالت

امام باقر علیه السلام فرمود: «چه گشایش آفرین است عدالت! مردم آن‌گاه که در میانشان عدل رعایت گردد، توانگر می‌شوند و آسمان روزی‌اش را فرو می‌فرستد و زمین برکتش را به رخصت پروردگار برون می‌دهد» (شیخ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۳، ح ۱۶۷۷).

الکافی از حماد بن عیسی از یکی از شیعیان از امام کاظم علیه السلام: همانا خداوند هیچ دسته‌ای از اموال را رها نکرده، مگر اینکه آن را تقسیم فرموده و حق هر صاحب حق را عطا کرده، خواص و عوام و فقیران و بینوایان و هر دسته از مردم را - سپس امام علیه السلام فرمود: - اگر در میان مردم عدالت رعایت می‌شد، هر آینه بی‌نیاز می‌گشتند - سپس فرمود: - همانا عدل از غسل شیرین‌تر است و به عدل نمی‌گراید جز کسی که آن را نیکو می‌شمارد (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۵۴۲، ح ۴).

ج) تعاون

«بر نیکی و تقوا همکاری کنید» (مائده: ۲).

پیامبر خدا ﷺ فرمود: «مسلمان برادر مسلمان است و از نیکی به او خودداری نمی‌کند» (سیوطی، ۱۴۱۴ق، ج ۸، ص ۶۴۴).

پیامبر خدا ﷺ فرمود: مادام که مردمی امر به معروف و نهی از منکر کنند و بر نیکی و تقوا همکاری ورزند، همواره در خیرند؛ و هر گاه چنین نکنند، برکت‌ها از ایشان سلب گردد و برخی‌شان بر برخی دیگر مسلط گردند و در زمین و آسمان یاوری نیابند (طوسی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۱۸۱، ح ۳۷۳).

امام علی علیه السلام فرمود: «همراهی کردن با برادر ایمانی، روزی را می‌افزاید» (شیخ صدوق، ۱۴۱۵ق، ج ۲، ص ۵۰۴، ح ۲).

۳-۲-۲. نظرات اقتصادپژوهان اسلامی

در ادامه به نظرات اقتصادپژوهان اسلامی پیرامون مبانی تأمین مالی خرد می‌پردازیم. جدول ۲-۱. مبانی تأمین مالی خرد اسلامی از دیدگاه اقتصاددانان مسلمان

اقتصاددان	مبانی تأمین مالی خرد اسلامی
Ahmad khan, 2008	ممنوعیت ربا
Zubeir Mughal, 2011	ممنوعیت ربا، ممنوعیت غرر، حمایت از فقرا، تأمین مالی مبتنی بر دارایی، تسهیم ریسک، تأمین مالی فعالیت‌های حلال مطابق با شریعت و بیمه خرد اسلامی
Siddiqi, 2004	ممنوعیت ربا، غرر و تکافل خرد
El-komi and Croson, 2013	ممنوعیت ربا، ممنوعیت غرر، تسهیم ریسک
Shikoh and khan, 2012	ممنوعیت ربا، ممنوعیت غرر و ممنوعیت تأمین مالی فعالیت‌های حرام، فقرزدایی
Abdul mannan, 2007	فقرزدایی
Khaleequzzaman, 2007	اعتماد و تعاون، عدل، احسان، تکافل، زکات و انفاق
Abdul Manap, 2014	ممنوعیت ربا، حمایت از فقرا به عنوان یک وظیفه، تأمین مالی مبتنی بر دارایی، تسهیم ریسک، احترام به قراردادها، تأمین مالی فعالیت‌های حلال، تکافل خرد

منبع: یافته‌های تحقیق

پیش از تبیین مبانی اسلامی تأمین مالی خرد، لازم است به این پرسش اساسی پاسخ داده شود که آیا در اقتصاد اسلامی، مبانی تأمین مالی خرد و کلان با یکدیگر تفاوت دارند یا خیر؟ در پاسخ باید گفت که در سطح مبانی بعیده، یعنی اصول ارزشی و هنجاری مانند عدالت، نفی ربا و مشروعیت فعالیت اقتصادی، میان تأمین مالی خرد و کلان تفاوتی وجود ندارد. با این حال، در سطح مبانی قریبه، یعنی سازوکارهای عملیاتی، نهادی و کارکردی، تأمین مالی خرد به دلیل مقیاس کوچک، ماهیت معیشتی و آسیب‌پذیری ذی‌نفعان، دارای اقتضائات متمایزی است. از این رو می‌توان از مبانی قریبه خاص تأمین مالی خرد سخن گفت، بی‌آنکه اصول بنیادین اقتصاد اسلامی دچار تغییر شود. همچنان که مرور شد به صورت خلاصه وجه مشترک مبانی تأمین مالی خرد اسلامی شامل موارد ذیل است

جدول ۲-۲: مبانی بعیده و قریبه تأمین مالی خرد

مبانی قریبه	مبانی بعیده ایجابی	مبانی بعیده سلبی
تسهیم ریسک	تعاون	ممنوعیت ربا
تکافل خرد	عدالت	ممنوعیت غرر
تأمین مالی فعالیت‌های حلال	کفالت	عدم سرمایه‌گذاری در مکاسب محرمه
تأمین مالی مبتنی بر دارایی واقعی	زکات و انفاق	

منبع: یافته‌های تحقیق

مبانی بعیده سلبی و ایجابی، چارچوب ارزشی مشترک تأمین مالی اسلامی در سطوح خرد و کلان را شکل می‌دهند؛ درحالی‌که مبانی قریبه ناظر بر اقتضانات اجرایی تأمین مالی خرد هستند و بر کاهش ریسک، حمایت اجتماعی و پیوند تأمین مالی با فعالیت‌های واقعی و معیشتی تأکید دارند.

۳. کسب‌وکارهای خرد در جزیره قشم

۳-۱. تعیین کسب‌وکارهای مزیت‌دار جزیره قشم

شناسایی و اولویت‌بندی کسب‌وکارهای مزیت‌دار در یک منطقه، یکی از ابزارهای کلیدی در برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی محلی به‌شمار می‌رود. این فرایند بر اساس ارزیابی منابع طبیعی، ظرفیت‌های انسانی، موقعیت جغرافیایی و وضعیت بازار انجام می‌شود (Porter, 1998). شهرستان قشم به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک در تنگه هرمز، برخورداری از تنوع زیستی و اکوسیستم منحصربه‌فرد دریایی و همچنین ظرفیت‌های گردشگری، فرصت‌های متعددی برای توسعه کسب‌وکار دارد (Sarvar & Khaliji Oskouei, 2014). تحلیل مزیت‌های نسبی کسب‌وکارهای خرد قشم می‌تواند مسیر روشنی برای سرمایه‌گذاری و سیاست‌گذاری اقتصادی فراهم آورد.

۳-۱-۱. روش‌شناسی شناسایی مزیت‌ها

برای تعیین کسب‌وکارهای مزیت‌دار شهرستان قشم، از ترکیب داده‌های ثانویه (آمار رسمی و گزارش‌های سازمان منطقه آزاد) و داده‌های اولیه (مصاحبه‌های عمیق با کارآفرینان محلی، تسهیل‌گران نهادهای تأمین مالی خرد و مسئولان دولتی) استفاده شده است؛ سپس نتایج با استفاده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (SWOT) و روش امتیازدهی وزنی تحلیل گردید. این روش، هم‌زمان هم پتانسیل‌های بازار و هم محدودیت‌های زیرساختی را لحاظ کرده و اولویت‌بندی را واقع‌بینانه‌تر کرده است.

۳-۱-۲. نتایج: رشته‌های دارای مزیت نسبی

نتایج تحلیل نشان داد که کسب‌وکارهای ذیل در شهرستان قشم از مزیت نسبی برخوردارند.

الف) شیلات و آبرزی پروری

قشم دارای پهنه‌های آبی مناسب و تجربه موفق پرورش گونه‌های اقتصادی نظیر هامور، سرخو و سوکلا در قالب پرورش ماهی در قفس است. بازار داخلی و صادراتی (به کویت و عمان) نیز برای این محصولات وجود دارد (Tasnim News, 2021). حوزه پرورش میگو از دهه ۱۳۷۰ در قشم فعال بوده و با توجه به امکان صادرات و ارزش افزوده بالا، از مزیت‌های مهم منطقه محسوب می‌شود (IRNA, 2023). صیادی سنتی و صنعتی نیز همچنان یکی از منابع اصلی درآمد خانوارهای بومی بوده و ظرفیت توسعه فناوری‌های نوین صید و فراوری دارد.

مزیت‌ها:

- منابع غنی دریایی و پهنه‌های آبی مناسب برای پرورش ماهی و میگو.
- بازارهای صادراتی فعال (کویت، عمان، امارات).
- وجود دانش محلی در صیادی و پرورش آبزیان.

ماتریس SWOT - شیلات و آبرزی پروری

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
دسترسی به پهنه‌های دریایی مناسب	محدودیت تجهیزات مدرن پرورش
تجربه بومی در صیادی	کمبود صنایع فراوری پیشرفته
	مشکلات تأمین خوراک آبزیان

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
توسعه فناوری پرورش در قفس	نوسانات قیمت جهانی آبزیان
حمایت دولت و نهادهای مالی بازار صادراتی آماده	تغییرات اقلیمی و آلودگی دریایی

منبع: یافته‌های تحقیق

ب) صنایع غذایی و تبدیلی

فراوری محصولات شیلاتی: تولید فیله ماهی، کنسرو و محصولات نیمه‌آماده دریایی، هم ارزش افزوده بالا دارد

و هم اشتغال‌زایی محلی ایجاد می‌کند.

تولید محصولات بومی مانند نان‌های محلی، خیارشور و ترشیجات: این محصولات ضمن حفظ هویت محلی، بازار گردشگران را هدف قرار می‌دهد.

مزیت‌ها:

- وجود مواد اولیه محلی (شیلات و محصولات کشاورزی خاص).
- بازار گردشگران و صادرات منطقه‌ای.
- ظرفیت بالای ارزش افزوده.

ماتریس SWOT - صنایع غذایی

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
تنوع مواد اولیه	ضعف برندینگ و بازاریابی
مهارت‌های محلی در فراوری	محدودیت سردخانه و انبارداری

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
رشد گردشگری بومی	رقابت محصولات مشابه وارداتی
حمایت از مشاغل خانگی	نوسانات قیمت نهاده‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق

ج) گردشگری و خدمات

ظرفیت بالای گردشگری طبیعی (ژئوپارک قشم، جنگل‌های حرا، دره ستارگان)، تقاضای بالایی برای اقامتگاه‌های بومی ایجاد کرده است (UNWTO, 2021). علاقه گردشگران به تجربه غذاهای محلی، این حوزه را به یک فرصت اقتصادی سودآور تبدیل کرده است. توسعه زیرساخت‌های خدماتی در قالب مجتمع‌های خدماتی - رفاهی و حمل‌ونقل دریایی برای گردشگران و فعالان اقتصادی ضروری است.

مزیت‌ها:

- جاذبه‌های طبیعی (ژئوپارک جهانی قشم، جنگل‌های حرا، دره ستارگان).
- فرهنگ و سبک زندگی بومی جذاب.
- دسترسی آسان برای گردشگران داخلی و خارجی.

ماتریس SWOT - گردشگری

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
تنوع جاذبه‌های گردشگری	ضعف زیرساخت اقامتی ارزان
فرهنگ بومی غنی	نبود تبلیغات مؤثر

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
توسعه بوم‌گردی	رقابت مناطق گردشگری دیگر
افزایش تقاضای داخلی	بحران‌های زیست‌محیطی

منبع: یافته‌های تحقیق

د صنایع دستی

صنایع خوس‌دوزی و گلابتون‌دوزی ریشه فرهنگی عمیقی دارند و در بازارهای گردشگری و حتی صادراتی قابل عرضه‌اند. تولید عروسک‌های بومی و مصنوعات صدفی نیز با هویت فرهنگی و جذابیت خاص خود می‌توانند برند محلی قوی ایجاد کنند (بنیاد علوی، ۱۴۰۱).

مزیت‌ها:

- ریشه فرهنگی و اصالت تولیدات (خوس‌دوزی، گلابتون‌دوزی).
- جذابیت برای گردشگران داخلی و خارجی.
- امکان ایجاد مشاغل خانگی.

ماتریس SWOT - صنایع دستی

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
مهارت بومی زنان محلی	ضعف بازاریابی و فروش اینترنتی
محصولات خاص و متمایز	کمبود سرمایه اولیه تولید

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
رشد بازار هدایا و سوغات	رقابت محصولات مشابه از خارج کشور
امکان صادرات به بازار منطقه	ناپایداری تقاضای گردشگری

منبع: یافته‌های تحقیق

هـ) کشاورزی خاص و نوآورانه

کشت گیاهان دارویی و آلوئه‌ورا سازگار با اقلیم خشک جزیره و دارای بازار روبه رشد (به‌ویژه در صنایع بهداشتی و آرایشی) است. پرورش قارچ دکمه‌ای نیز به دلیل نیاز اندک به زمین و آب، گزینه مناسبی برای مشاغل خانگی است.

مزیت‌ها:

- سازگاری با اقلیم خشک و کم‌آب.
- تقاضای روبه رشد صنایع آرایشی و دارویی.
- امکان تولید در مقیاس کوچک.

ماتریس SWOT - کشاورزی خاص

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
نیاز آبی اندک	دانش فنی محدود در کشت صنعتی
قابلیت توسعه صنایع جانبی	مشکلات بازاریابی فراسرزمینی

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
رشد صنایع آرایشی و دارویی	واردات محصولات مشابه ارزان
حمایت سیاست‌های کشاورزی نوین	تغییرات اقلیمی و خاکی

منبع: یافته‌های تحقیق

۳-۱-۳. تحلیل راهبردی SWOT کسب‌وکارهای مزیت‌دار شهرستان قشم

در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، تحلیل SWOT صرفاً ابزاری برای فهرست کردن عوامل داخلی و خارجی نیست، بلکه چارچوبی تحلیلی برای استخراج راهبردهای عملیاتی از تعامل میان این عوامل محسوب می‌شود (Gürel & Tat, 2017). بر همین اساس، تحلیل حاضر با عبور از سطح توصیفی، به بررسی روابط متقابل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در کسب‌وکارهای مزیت‌دار شهرستان قشم می‌پردازد تا مسیرهای واقع‌بینانه توسعه اقتصادی مشخص شود.

الف) منطق تحلیلی SWOT در بستر جزیره‌ای قشم

ویژگی‌های ساختاری مناطق جزیره‌ای، از جمله محدودیت منابع، وابستگی به بازارهای بیرونی و آسیب‌پذیری

زیست محیطی، سبب می شود که تحلیل SWOT در این مناطق ماهیتی راهبردی تر پیدا کند. در قشم، هم زمان با وجود نقاط قوت قابل توجه (منابع دریایی، موقعیت منطقه آزاد، سرمایه اجتماعی بومی)، ضعف هایی نظیر محدودیت زیرساختی و شکنندگی بازار نیز مشاهده می شود؛ از این رو تحلیل راهبردی باید به گونه ای انجام شود که هم ظرفیت توسعه و هم ضرورت مدیریت ریسک را در نظر بگیرد.

ب) تحلیل راهبردهای تهاجمی (SO): توسعه مبتنی بر مزیت های بومی

تعامل نقاط قوت با فرصت های محیطی نشان می دهد که مسیر اصلی توسعه کسب و کارهای قشم، راهبردهای تهاجمی مبتنی بر مزیت های بومی است. در حوزه شیلات و آبریز پروری، هم زمانی منابع دریایی غنی و بازارهای صادراتی منطقه ای، امکان توسعه فعالیت هایی با ارزش افزوده بالاتر را فراهم می کند. این بدان معناست که تمرکز صرف بر صید سنتی، جای خود را به پرورش هدفمند و فراوری می دهد.

در بخش گردشگری، تنوع جاذبه های طبیعی و فرهنگی قشم در کنار رشد تقاضای گردشگری تجربه محور، امکان توسعه کسب و کارهای خرد خدماتی و بوم گردی را فراهم می سازد. این راهبردها نشان می دهد که سیاست های حمایتی و تأمین مالی خرد، در صورتی اثربخش خواهند بود که بر تقویت زنجیره ارزش محلی و پیوند تولید با بازار متمرکز شوند، نه صرفاً بر افزایش تعداد واحدهای اقتصادی.

ج) تحلیل راهبردهای بازنگرانه (WO): اصلاح ضعف ها از مسیر فرصت ها

تحلیل تعامل ضعف ها و فرصت ها نشان می دهد که بسیاری از محدودیت های کسب و کارهای قشم، ماهیتی نهادی و مهارتی دارند، نه ساختاری غیر قابل تغییر. ضعف در بازاریابی، بسته بندی و برندینگ، در صورتی که با فرصت هایی مانند رشد تجارت الکترونیک، گردشگری داخلی و حمایت نهادی همراه شود، قابل جبران است. در این چارچوب، راهبردهای WO بر توانمندسازی نرم (آموزش، مشاوره، شبکه سازی) تأکید دارند. به عنوان مثال، صنایع دستی قشم علی رغم اصالت و کیفیت، به دلیل ضعف در دسترسی به بازار، از مزیت اقتصادی کامل برخوردار نیستند. بهره گیری از فرصت های فروش آنلاین و بازار گردشگری می تواند این ضعف را کاهش دهد. این تحلیل نشان می دهد که نقش نهادهای تأمین مالی خرد باید فراتر از اعطای تسهیلات و شامل هدایت هوشمند منابع باشد.

د) تحلیل راهبردهای محافظه کارانه (ST): تاب آوری در برابر تهدیدها

تهدیدهایی نظیر نوسانات بازار، رقابت وارداتی و آسیب های زیست محیطی، واقعیت های اجتنابناپذیر اقتصاد قشم هستند. تحلیل SWOT نشان می دهد که استفاده از نقاط قوت محلی می تواند نقش ضربه گیر در برابر این تهدیدها ایفا کند. برای نمونه، اتکای صنایع دستی به هویت فرهنگی و تمایز بومی، امکان رقابت قیمتی را به رقابت کیفی تبدیل می کند. در حوزه گردشگری نیز تنوع فعالیت ها (طبیعت گردی، فرهنگی، خوراک محلی) موجب کاهش

وابستگی به یک محصول خاص می‌شود. این راهبردها بر مفهوم تاب‌آوری اقتصادی تأکید دارند و نشان می‌دهند که توسعه پایدار در قشم نیازمند تنوع‌بخشی هوشمند است.

(ه) تحلیل راهبردهای تدافعی (WT): مدیریت ریسک و جلوگیری از شکست اقتصادی

در شرایطی که ضعف‌های داخلی با تهدیدهای بیرونی هم‌زمان شوند، راهبردهای تدافعی اهمیت می‌یابند. در قشم، محدودیت زیرساختی در کنار نوسانات تقاضا، اجاب می‌کند که از سرمایه‌گذاری‌های پرریسک و تک‌محصولی پرهیز شود.

راهبردهای WT بر توسعه کسب‌وکارهای خرد کم‌سرمایه، متنوع‌سازی معیشت خانوارها و تقویت فعالیت‌های مکمل تأکید دارند. در این سطح، تأمین مالی خرد نقش حفاظتی پیدا می‌کند و به‌جای رشد شتاب‌زده، بر حفظ پایداری اقتصادی تمرکز می‌کند.

جمع‌بندی تحلیلی

تحلیل راهبردی SWOT نشان می‌دهد که توسعه اقتصادی قشم نه از مسیر حذف ریسک‌ها، بلکه از طریق مدیریت هوشمند تعامل میان مزیت‌ها و محدودیت‌ها امکان‌پذیر است. اولویت راهبردی منطقه باید بر راهبردهای SO و WO متمرکز باشد؛ درحالی‌که راهبردهای ST و WT نقش مکمل برای حفظ تاب‌آوری و پایداری ایفا می‌کنند. این تحلیل چارچوبی کاربردی برای سیاست‌گذاری نهادهای تأمین مالی خرد و برنامه‌ریزی توسعه محلی در شهرستان قشم فراهم می‌آورد.

جدول نهایی استخراج راهبردهای SWOT

نوع راهبرد	جهت‌گیری راهبردی
SO	توسعه شیلات فراوری‌شده، بوم‌گردی، صنایع دستی صادرات‌محور
WO	توانمندسازی بازاریابی، آموزش برندینگ، هدایت تسهیلات هدفمند
ST	تنوع‌بخشی محصولات، تقویت هویت بومی، مدیریت منابع طبیعی
WT	تمرکز بر مشاغل خرد کم‌ریسک، تنوع معیشت، پرهیز از سرمایه‌گذاری پرهزینه

منبع: یافته‌های تحقیق

۴. نهادهای تأمین مالی خرد در جزیره قشم

۴-۱. بنیاد برکت

بنیاد برکت در ۲۰ آذر ماه سال ۱۳۸۶ تأسیس شد تا به‌عنوان مجموعه‌ای برای توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی،

در مناطق محروم و کمتر توسعه یافته فعالیت نماید.

بنیاد برکت مأموریت‌های ذیل را در چارچوب اساسنامه و تکالیف ابلاغی به انجام می‌رساند:

۱. مشارکت در توانمندسازی اقتصادی، توسعه کارآفرینی و اشتغال‌زایی؛
۲. کمک به آبادانی و توسعه فضاهای آموزشی و فرهنگی - مذهبی؛
۳. کمک به ارتقای سطح سلامت و توسعه فضاهای بهداشتی و درمانی؛
۴. ارائه خدمات حمایتی، بیمه‌ای و مالی به محرومین.

۱-۱-۴. الگوهای توانمندسازی بنیاد برکت

الف) الگوی توانمندسازی اقتصادی بنگاه‌محور

الگوی فعالیت در طرح‌های اقتصادی بنگاه‌محور، مشارکت حداکثر ۴۹ درصدی بنیاد برکت و حداقل ۵۱ درصدی کارآفرین بومی است.

این‌گونه مشارکت در اجرای طرح‌های کوچک و متوسط، با استفاده از مدل‌های مالی خرد انجام می‌شود. از مزیت‌های فراوان این شیوه مشارکت بنیاد، می‌توان به ایجاد فرصت‌های شغلی محلی و در نهایت جلوگیری از مهاجرت نیروهای بومی از مناطق محروم و کمتر توسعه یافته اشاره کرد.

ب) الگوی حمایتی برای کسب و کار خانوادگی و احیای کارگاه‌های تولیدی

در این الگو، به منظور سرمایه‌گذاری و حمایت از کسب و کارهای خانوادگی و کارگاه‌های تولیدی از قالب‌های مشارکت مدنی و عقود مبادله‌ای استفاده می‌شود.

در این الگو، با شناسایی طرح‌های واجد شرایط در مناطق هدف، نسبت به احیا و حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط در حوزه صنعت و معدن، با استفاده از منابع بانکی اقدام می‌شود. ویژگی‌های این الگو عبارت است از:

۱. حمایت از کارآفرینان با تأمین منابع مالی مورد نیاز از طریق اعطای تسهیلات ارزان قیمت؛
۲. تقبل بخشی از هزینه‌های مالی تسهیلات توسط بنیاد به منظور ترغیب کارآفرینان به سرمایه‌گذاری در مناطق محروم؛
۳. حفظ، افزایش و پایداری اشتغال و تولید واحدهای تولیدی.

ج) الگوی توانمندسازی اقتصادی اجتماع‌محور

با بررسی سازمان‌های غیردولتی برتر جهان در حوزه توان‌افزایی و فقرزدایی، ارزیابی و ارتباط مؤثر با سازمان‌های مردم‌نهاد و همکاری با دانشگاه‌ها و مراکز علمی مطرح، آیین‌نامه‌ها و الگوهای جدید توانمندسازی اقتصادی اجتماع‌محور شامل «آفتاب» (آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت)، «آسمان» (آیین‌نامه سرمایه‌گذاری مردمی

و اشتغال نیروی انسانی)، «مهتاب» (مدل هادی تلاش اقتصادی برکت) و «سحاب» (سرمایه‌گذاری حمایتی اشتغال‌زایی برکت) در سال‌های اخیر تدوین و در دستور کار بنیاد برکت قرار گرفته‌اند. در این الگو، ضمن حضور تسهیل‌گران و مجریان در مناطق روستایی هدف و احصای ظرفیت‌ها و مزیت‌های محلی، کارآفرینان، شناسایی و اهلیت‌سنجی شده و برای تأمین مالی به بانک‌ها معرفی می‌شوند. در راستای اجرای الگوی فوق با اتکا به امکانات و ظرفیت‌های محلی و توجه ویژه به ایجاد زنجیره‌های ارزش و خوشه‌های تولید، بیش از ۶۰ درصد منابع سرمایه‌گذاری توسط مردم تأمین گردیده و منجر به اجرای ۱۰۰ هزار طرح اجتماع‌محور شده است.

۲-۱-۴. عملکرد در حوزه تأمین مالی خرد در جزیره قشم

نتایج مصاحبه با مسئولین بنیاد برکت در جزیره قشم نشان داد که بیشتر وام‌گیرندگان خرد این نهاد در قشم اهل تسنن بودند. این رقم معادل ۶۰ درصد و برای تشیع معادل ۴۰ درصد بوده است. همچنین غالب وام‌گیرندگان تسهیلات خرد از مجموعه شرکت‌های دانش‌بنیان که از بنیاد برکت وام دریافت کردند (۹۰ درصد) شیعه بودند. همچنین بهزیستی، بنیاد شهید و امور زندانیان نیز متقاضیان تسهیلات خرد خود را به بنیاد برکت معرفی می‌کنند، و از طریق بنیاد برکت به ایشان تسهیلات می‌دهند. تمرکز بنیاد برکت روی تأمین مالی خرد روستایی است و در مجموع به ۱۸ روستا در قشم وام پرداخت شده است.

سایر طرح‌های اشتغال‌زایی بنیاد برکت که در قشم اجرا شده است غالباً متمرکز بر طرح‌های سحاب (سرمایه‌گذاری حمایتی اشتغال برکت) می‌باشد که شامل پرورش بز تالی، صنایع دستی، لنج‌سازی، دکان‌داری، پرورش طیور، بوم‌گردی، مشاغل خدماتی و... می‌باشد.

الف) عملکرد تسهیلات خرد اشتغال‌زایی بنیاد برکت در قشم

جدول ۱-۴: تسهیلات تأمین خرد بنیاد برکت در قشم

مصارف وام	نرخ سود (درصد)	دوره بازپرداخت (ماه)	میزان وام (میلیون تومان)	نوع وام	تعداد دریافت کنندگان تسهیلات خرد (نفر)	
صنایع دستی خرد	۴	۶۰	۵۰	قرض الحسنه	۹۵	۱۴۰۰
اقامتگاه، کارگاه نقاشی، پرورش حلزون و ماساژ درمانی، صیادی	۴	۶۰	۱۰۰		۲۰۶	۱۴۰۱
همه مشاغل خرد، صیادی، سوپر مارکت، تعمیرگاه، کابینت سازی، کاشی فروشی	۴	۸۴	۱۵۰		۱۰	
(۵) تا شرکت دانش بنیان در حوزه پرورش جلبک، سامانه شیلاتی، حوزه پزشکی (تخت MRI)، ۱ نفر در حوزه دستگاه دزدگیر، سامانه کامپیوتری - حوزه کارفرمایی اقامتگاه (به خاطر مشکلات مالی داشت تعطیل می شد)، کارگاه نجاری، هایپر مارکت	۴	۸۴	۵۰۰		۱۱	
طرح سحاب	۴	۸۴	۱۵۰		۱۵۰	۱۴۰۲

منبع: مصاحبه های اکتشافی، ۱۴۰۲

ب) بسته تأمین مالی خرد بنیاد برکت

آموزش به وام گیرندگان داده می شود. این آموزش قبل از واریز وام و بعد واریز وام انجام می شود. همچنین بنیاد در هر روستا صندوق خرد محلی راه اندازی می کند. در این صندوق ماهیانه هر وام گیرنده باید پس انداز کنند. پس از یک دوره پس انداز به ایشان وام پرداخت می شود. پس انداز برای وام گیرندگان اجباری است. این صندوق های خرد محلی بین ۱۰ تا ۴۰ نفر عضو دارند. وام های صندوق، قرض الحسنه است. مدیر عامل و حسابدار را بنیاد انتخاب می کند.

ج) تأثیر تسهیلات اشتغال زایی خرد بنیاد برکت

بر اساس مصاحبه های اکتشافی صورت گرفته، کاهش فقر، خروج از فقر و توسعه اشتغال برای وام گیرندگان خرد ثابت شده است.

۴-۲. کمیته امداد

۴-۲-۱. معرفی

کمیته امداد امام خمینی علیه السلام از جمله اولین نهادهایی است که با هدف ساماندهی و رسیدگی به وضعیت معیشت امور محرومان و نیازمندان کشور تأسیس شد.

۴-۲-۲. عملکرد در حوزه تأمین مالی خرد در جزیره قشم

تعداد ۳۶۶۰ خانوار تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی علیه السلام در قشم هستند که از این تعداد ۲۶۰۰ زن سرپرست خانوار هستند. از این تعداد ۸۲ درصد روستایی و ۱۸ درصد شهری هستند. از کل جمعیت تحت پوشش ۸۰ درصد سنی و ۲۰ درصد شیعه هستند.

میزان تسهیلات خرد اعطایی ۱۴۰۱ کمیته امداد، معادل ۶۰ میلیارد تومان و میزان تسهیلات خرد اعطایی ۱۴۰۲ کمیته امداد (تا آبان ماه)، معادل ۳۰ میلیارد تومان بوده است. ۸۴۱ پرونده در ۱۴۰۲ برای تسهیلات خرد تشکیل شده است.

الف) عملکرد تسهیلات خرد اشتغال زایی کمیته امداد در قشم

جدول ۴-۲. تسهیلات تأمین خرد کمیته امداد در قشم

ماهیت وام	موضوع وام	میزان وام (میلیون تومان)	دوره بازپرداخت (ماه)	نرخ کارمزد (درصد)	شرایط
قرض الحسنه	صنایع دستی (البسه محلی، خوس بافی و...)	تا ۳۰	۶۰	۴	مدرک صنایع دستی و فرهنگ و ارشاد
		۳۰-۵۰	۸۴		
	خوداشتغالی	۱۵۰-۲۰۰	۸۴	۴	پروانه کسب
	کارانگیزی	۲۰	۶۰	۴	
	کارفرمایی	۱۵۰	۸۴	۴	به حساب کارفرما واریز می شود

ب) تأثیر تسهیلات اشتغال‌زایی خرد کمیته امداد

در سال ۱۴۰۱، ۱۰۰ خانوار از چرخه فقر خارج شد و در سال ۱۴۰۲، ۹۵ خانوار از فقر خارج شدند که توانایی اداره خود را دارند.

۴-۳. بنیاد علوی

۴-۳-۱. معرفی

بنیاد علوی بازوی محرومیت‌زدایی و مجری طرح‌های فرهنگی، اجتماعی و حمایتی بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی است. تمرکز بر توانمندسازی محرومین از وظایف اصلی این مؤسسه به‌شمار می‌رود. در حال حاضر بنیاد در ۷۸ منطقه، از جمله هرمزگان (بخش احمدی و جزیره لارک) حضور دارد و الگوی جامع پیشرفت و آبادانی را پیاده می‌کند.

۴-۳-۲. عملکرد در حوزه تأمین مالی خرد

بنیاد علوی برای اجرای تأمین مالی خرد از الگوی منطقه‌محور استفاده می‌نماید. تمرکز بنیاد علوی روی دهک‌های ۴-۱ است. این بنیاد تا کنون در جزیره لارک اقدام به ارائه تسهیلات خرد اشتغال‌زایی نموده است؛ همچنین فعالیت عمرانی نیز در جزیره لارک انجام شده است.

الف) عملکرد تسهیلات خرد اشتغال‌زایی

جدول ۴-۳: تسهیلات تأمین خرد کمیته بنیاد علوی در قشم

ماهیت وام	تعداد دریافت‌کنندگان تسهیلات خرد (خانوار)	میزان وام (میلیون تومان)	دوره بازپرداخت (ماه)	نرخ کارمزد (درصد)	شیوه ضمانت
قرض الحسنه	۱۴۰	۱۵۰	۳۶-۶۰	۴	گروهی

منبع: مصاحبه‌های اکتشافی، ۱۴۰۲

ب) اقدامات در جزیره لارک

جزیره لارک، یکی از مناطق پایدارشونده بنیاد علوی محسوب می‌شود. مجموع اعتبارات تخصیصی در ۵ سال گذشته حدود ۶۰ میلیارد تومان بوده که بخش عمده آن در حوزه زیرساختی هزینه شده است. در طی سال‌های اخیر علاوه بر این پروژه‌ها، طرح‌های متعدد اجتماعی در حوزه‌هایی مانند تعمیر و تجهیز مدارس و مساجد، تجهیز مراکز درمانگاهی، توان‌افزایی جوامع محلی، آموزش فنی و حرفه‌ای، احداث سالن‌های ورزشی و کمک به گروه‌های جهادی نیز در لارک در دست انجام بوده است (بنیاد علوی، ۱۴۰۳).

ج) اقدامات برای توسعه گردشگری

بنیاد مستضعفان در خصوص مشکلات فعالان حوزه گردشگری شهرستان قشم در سال ۱۳۹۹ اقدام به تخصیص هشت میلیارد و ۲۲۰ میلیون ریال کمک نقدی نمود. در این طرح به ازای هر فرد ۱۰ میلیون ریال کمک هزینه در نظر گرفته شد. بخش عمده‌ای از این فعالان در روستاهای لافت، گورزین، سهیلی، گوران، شیب دراز، دیرستان، شهر طبل و جزایر هنگام و لارک قرار داشتند (نصری، ۱۳۹۹).

د) اقدامات محرومیت‌زدای مشترک با کمیته امداد امام خمینی (ع)

در سال ۱۴۰۱، بنیاد مستضعفان اقدام به توزیع ۲ هزار و ۳۵۰ بسته مواد غذایی به منظور کمک به معیشت مددجویان تحت حمایت کمیته امداد امام خمینی (ع) ساکن بخش‌های مرکزی، شهاب، حرا و شهر قشم نموده است (ایرنا، ۲۰۲۳).

ه) تفاهم‌نامه پرورش ماهی در قفس

سهام تولید ماهی در قفس کشور بر اساس برنامه ششم، ۲۰۰ هزار تن تعیین شده است که سهم قشم در این برنامه ملی ۸۴ هزار تن است. در سال ۱۳۹۷ طی تفاهم‌نامه بنیاد مستضعفان و سازمان منطقه آزاد قشم مقرر شد سازمان منطقه آزاد قشم ۱۰ هکتار اراضی روستای گامبرون را با هدف فعالیت شیلاتی در اختیار بنیاد مستضعفان قرار داده تا همه مراحل زنجیره تولید ماهی در قفس در یک مجموعه انجام شود. ظرفیت ابتدایی این طرح ۱۰ هزار و ظرفیت نهایی ۵۰ هزار تن در سال بود (فرینا، ۱۳۹۷).

۵. روش تحقیق

۵-۱. تحلیل SWOT به عنوان چارچوب تحلیل راهبردی

تحلیل SWOT یکی از ابزارهای شناخته شده در حوزه مدیریت راهبردی است که با هدف تحلیل هم‌زمان عوامل درونی و بیرونی، زمینه انتخاب و تدوین راهبردهای مناسب را فراهم می‌کند. این روش بر این فرض استوار است که عملکرد و جهت‌گیری راهبردی هر سازمان یا نظام اقتصادی، حاصل تعامل میان قابلیت‌ها و محدودیت‌های درونی از یک‌سو و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی از سوی دیگر است (Wehrich, 1982). در این چارچوب، نقاط قوت و ضعف به عوامل درونی و قابل کنترل مرتبط هستند؛ درحالی‌که فرصت‌ها و تهدیدها عمدتاً از محیط بیرونی ناشی می‌شوند و خارج از کنترل مستقیم سازمان قرار دارند. اهمیت تحلیل SWOT در آن است که به‌جای تمرکز صرف بر محیط یا منابع داخلی، رابطه میان این دو سطح را مبنای تصمیم‌گیری راهبردی قرار می‌دهد (Fred & Forest, 2017).

در ادبیات مدیریت راهبردی، توسعه ماتریس SWOT به چارچوب TOWS امکان می‌دهد که از مرحله

شناسایی عوامل فراتر رفته و به استخراج راهبردهای تهاجمی، بازنگرانه، محافظه کارانه و تدافعی دست یابیم (Wehrich, 1982)؛ از این رو SWOT نه صرفاً یک ابزار توصیفی، بلکه یک چارچوب تحلیلی برای طراحی راهبرد محسوب می‌شود.

۵-۲. مراحل به کارگیری تحلیل SWOT در پژوهش حاضر

در این پژوهش، تحلیل SWOT به صورت گام به گام و متناسب با ماهیت مطالعه به کار گرفته شده است. در گام نخست، عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر کسب و کارهای خرد در جزیره قشم شناسایی شدند. این شناسایی مبتنی بر داده‌های ثانویه (گزارش‌های رسمی و اسناد نهادی) و داده‌های اولیه حاصل از مصاحبه‌های میدانی بود. در گام دوم، عوامل داخلی در قالب نقاط قوت و ضعف و عوامل خارجی در قالب فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی شدند؛ سپس با پرهیز از وزن‌دهی عددی صوری و غیرمستند، تمرکز تحلیل بر تبیین کیفی اهمیت نسبی عوامل و روابط متقابل آنها قرار گرفت؛ رویکردی که در مطالعات کیفی و زمینه‌مند توصیه شده است (Gürel & Tat, 2017). در گام نهایی، با استفاده از منطق ماتریس TOWS، راهبردهای چهارگانه ST، WO، SO، و WT استخراج شد تا نحوه بهره‌گیری از مزیت‌های موجود، اصلاح ضعف‌ها، مدیریت تهدیدها و افزایش تاب‌آوری اقتصادی مشخص شود. این رویکرد امکان‌گذار از سطح شناسایی عوامل به سطح تحلیل راهبردی را فراهم کرده و مبنای ارائه پیشنهادها و سیاستی پژوهش حاضر قرار گرفته است.

۶. تحلیل SWOT عملکرد نهادهای تأمین مالی خرد در جزیره قشم

۶-۱. کمیته امداد

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی با دریافت کنندگان اعتبارات خرد و نیز مسئولین جدول SWOT تأمین مالی خرد در جزیره قشم برای کمیته امداد به شرح ذیل است.

تهدید		فرصت	
- دشواری کسب مجوز برای مشاغل از معاونت صنایع - نبود مشاوره شغلی - برخی دوره‌های غیر تخصصی و غیر رقابتی - محصول تولید شده با چالش فروش مواجه است - فشار نهادهای غیر امدادی برای جذب مستمری بگیر		- توانمندسازی زنان سرپرست خانوار زیر ۵۰ سال غیر تحت پوشش - آموزش تخصصی به مددجویان - فرصت‌های اشتغال در جزیره قشم	
- علاقه و انگیزه بالای برخی از مددجویان - رفع نیازهای اساسی مددجو قبل از اعطای تسهیلات	- فقدان راهبرد مشخص از سوی مسئولین - مستمری کمیته امداد!!	۶۰:	۶۱:

منبع: یافته‌های تحقیق

راهکارهای پیشنهادی کمیته امداد

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی صورت‌گرفته، راهکارهای ذیل برای استقرار و پیاده‌سازی تأمین مالی در جزیره قشم توسط کمیته امداد پیشنهاد شد:

۱. آموزش تخصصی؛
۲. مجوزها ساده باشد؛
۳. تسهیلات و ضمانت‌ها ساده و منعطف باشد؛
۴. اندازه تسهیلات قابل قبول باشد؛
۵. قطعات زمین از منطقه آزاد اخذ و به‌صورت تجمیعی به کارآفرینان خرد ارائه شود؛
۶. از ظرفیت توریست‌ها که از شهرپور تا اردیبهشت می‌آید، برای اجاره سوئیت - کاشانه به‌ویژه در شهرهای طبل، سهیلی و طولا استفاده شود؛
۷. امکان ارائه وام تجمیعی به ۵۰ خانوار تا سقف ۱۰ میلیارد برای مجتمع تفریحی یا شناور؛
۸. حمایت واقعی نه دستوری از تأمین مالی خرد؛
۹. ارائه مشوق‌های بیمه‌ای (Micro-insurance)؛
۱۰. اعطای مجوز خاص در فصل‌های خاص برای گردشگری؛
۱۱. اعطای مشوق‌های نظیر افزایش دوره تنفس وام، معافیت از وام و مالیات یا معافیت از قبوض آب و برق؛
۱۲. تسهیل شرکت در نمایشگاه‌های خارجی و داخلی برای کارآفرینان خرد؛
۱۳. تسهیل ورود و خروج کالای مددجویان از قشم؛
۱۴. سهمیه‌بندی برای گردشگران به دلیل شکل هندسی جزیره برای تسهیل بازدید ایشان از اقصی نقاط جزیره
۱۵. تخفیف اقامتی برای متقاضیان سفر به قشم؛
۱۶. الزام دستگاه‌ها به تهیه صنایع دستی فاخر از مددجوها؛
۱۷. کمک سازمان به بازاریابی مجازی محصولات مددجویان.

۲-۶. بنیاد برکت

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی با دریافت‌کنندگان اعتبارات خرد و نیز مسئولین، جدول SWOT تأمین مالی خرد در جزیره قشم برای بنیاد برکت به شرح ذیل است.

فرصت		تهدید	
- جذابیت گردشگری - جذابیت رستوران سنتی - بازار مناسب برای فروش البسة محلی - عملیاتی شدن صادرات محصولات کسب و کارهای خرد به کویت و عمان		- نبود وثیقه مناسب - فقدان کشاورزی و دامداری - مشکلات در کسب مجوز کسب و کار - مشکلات با گمرک برای صادرات محصول	
ص.م.	- اعتقاد به حرام بودن وام ۴ درصد صرفاً بیشترین مشکل است	- بنیاد برکت مشکل منابع مالی ندارد	ص.م.

منبع: یافته‌های تحقیق

۳-۶. سازمان منطقه آزاد

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی با دریافت کنندگان اعتبارات خرد و نیز مسئولین، جدول SWOT تأمین مالی خرد در جزیره قشم برای سازمان منطقه آزاد به شرح ذیل است.

فرصت		تهدید	
- امکان صادرات به کشورهای حوزه خلیج فارس - تنوع کسب و کارهای خرد زیاد است - تعداد روستاها در قشم زیاد است - در هیچ روستا محصول مشابه تولید نمی‌شود		- عدم حمایت دولت - نبود بازار فروش - دلالت‌های زیاد - فقدان زیرساخت لازم - گمرک ایران اجازه ورود صنایع دستی را به داخل کشور نمی‌دهد، و برای خروج از کشور باید تعرفه بدهد	
ص.م.	- کیفیت پایین صنایع دستی قشم در مقایسه با مشابه خارجی (هند و بنگلادش) - فقدان برندسازی - نبود انسجام - مشکلات در کسب مجوز از اصناف	- تنوع بالای صنایع دستی و تمایز محصولات در سطح روستاها - اصالت فرهنگی و ریشه بومی صنایع دستی - قابلیت تولید خرد و خانگی متناسب با معیشت محلی	ص.م.

منبع: یافته‌های تحقیق

راهکارهای پیشنهادی سازمان منطقه آزاد

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی صورت گرفته، «پیشنهاد تشکیل اتحادیه برای تولید کنندگان صنایع دستی» برای

استقرار و پیاده‌سازی تأمین مالی در جزیره قشم توسط سازمان منطقه آزاد پیشنهاد شد.

۴-۶. بنیاد علوی

مبتنی بر مصاحبه‌های اکتشافی با دریافت کنندگان اعتبارات خرد و نیز مسئولین، جدول SWOT تأمین مالی خرد در جزیره قشم برای بنیاد علوی به شرح ذیل است:

فرصت		تهدید	
<p>- موقعیت منطقه آزاد قشم و ظرفیت‌های صادراتی و گردشگری</p> <p>- ظرفیت بالای شیلات، گردشگری و صنایع وابسته به دریا</p> <p>- امکان پیوند تسهیلات خرد با پروژه‌های بزرگ (مانند ماهی در قفس)</p> <p>- وجود روستاهای متعدد با نیاز بالا به مداخلات معیشتی</p> <p>- تجربه موفق اجرای پروژه‌های زیرساختی در لارک</p>		<p>- ناهماهنگی نهادی میان بنیاد علوی، سازمان منطقه آزاد و سایر نهادهای محلی</p> <p>- ریسک‌های زیست‌محیطی و فنی در پروژه‌های بزرگ شیلاتی</p> <p>- ناپایداری سیاست‌های کلان حمایتی و تغییر اولویت‌های بودجه‌ای</p> <p>- وابستگی معیشت محلی به پروژه‌های دولتی و شبه‌دولتی</p> <p>- احتمال کاهش مشارکت مردمی در صورت تداوم نگاه بالا به پایین</p>	
<p>۶.۱</p>	<p>- تمرکز محدود تسهیلات خرد به برخی مناطق (مانند لارک) و پوشش ناکافی سایر نقاط قشم</p> <p>- غلبه رویکرد عمرانی بر توسعه زنجیره‌های ارزش کسب‌وکارهای خرد</p> <p>- محدود بودن حجم تسهیلات خرد نسبت به نیاز سرمایه در گردش کسب‌وکارها</p> <p>- ضعف در نظام پایش اثربخشی اقتصادی تسهیلات پس از پرداخت</p> <p>- وابستگی بالا به منابع مالی متمرکز بنیاد مستضعفان</p>	<p>۶.۲</p>	<p>- رویکرد منطقه‌محور و بلندمدت (حضور ۳ تا ۵ ساله در مناطق هدف)</p> <p>- ترکیب هم‌زمان مداخلات زیرساختی، اجتماعی و تأمین مالی خرد</p> <p>- استفاده از ضمانت گروهی و نرخ ترجیحی در تسهیلات خرد</p> <p>- تمرکز بر دهک‌های ۱ تا ۴ و گروه‌های کم‌برخوردار</p> <p>- بهره‌گیری از مشارکت مردمی و گروه‌های جهادی</p>

منبع: یافته‌های تحقیق

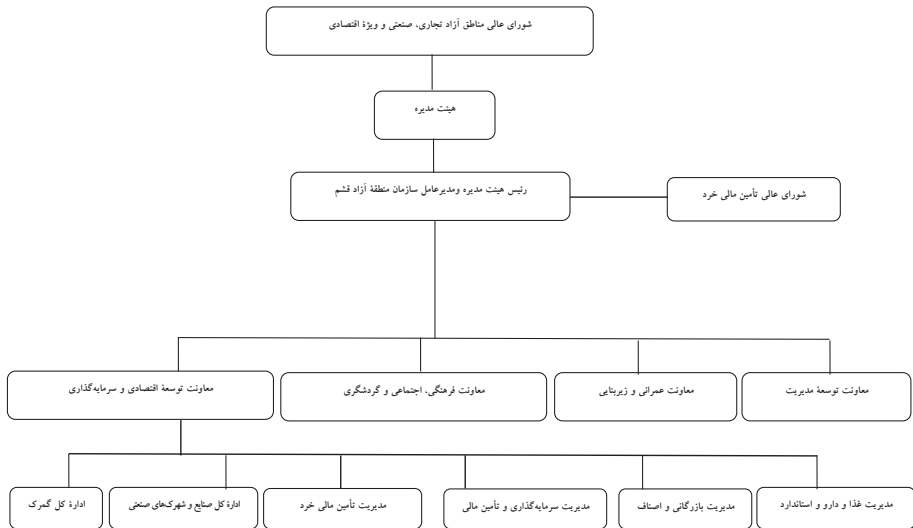
۷. الگوی بومی تأمین مالی خرد در جزیره قشم

با بررسی مدل‌های مختلف تأمین مالی خرد و منطبق با بوم قشم و همچنین بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته با کارشناسان حوزه تأمین مالی خرد و نیز مدیران اجرایی مرتبط با حوزه تأمین مالی خرد، مدل ذیل به‌عنوان

مدل برگزیده انتخاب شد که در ادامه به تشریح آن می‌پردازیم.

در این مدل مدیریت تأمین مالی خرد ذیل معاونت توسعه اقتصادی و سرمایه‌گذاری قرار می‌گیرد. وظیفه معاونت تأمین مالی خرد راهبردی تأمین مالی خرد در جزیره قشم و اموری چون احصای مدل‌های تأمین مالی خرد و... می‌باشد. همچنین شورای مشورتی تأمین مالی خرد به‌عنوان بازوی مشورتی مدیر عامل قرار می‌گیرد.

۷-۱. ساختار مؤسسه

نمودار ۷-۱: ساختار پیشنهادی نهادهای تأمین مالی خرد در قشم در مدل برگزیده

منبع: یافته‌های تحقیق

۷-۲. مدل اجرایی

۷-۲-۱. مدیریت تأمین مالی خرد

مدیریت تأمین مالی خرد وظایف ذیل را به عهده دارد:

۱. برگزاری جلسات فصلی شورای عالی تأمین مالی خرد؛
۲. تهیه برنامه سالانه مدیریت تأمین مالی خرد در جزیره قشم و ارائه در شورای عالی برای تصویب؛
۳. اجرای مصوبات شورای عالی تأمین مالی خرد؛
۴. گزارش فصلی به شورای عالی در مورد میزان تحقق برنامه مصوب؛
۵. ساماندهی وضعیت تأمین مالی خرد در جزیره قشم؛

۶. تعامل با بیمه‌ها، اصناف، صاحبان صنایع، صاحبان کسب و کارهای خرد و سایر بازیگران تأمین مالی خرد در قشمت با هدف اجرای بهینه تأمین مالی خرد در قشمت.

۲-۲-۷. شورای عالی تأمین مالی خرد

الف) هدف

۱. مشورت به هیئت مدیره و مدیرعامل سازمان برای پیشبرد تأمین مالی خرد در قشمت؛
۲. نظارت بر کیفیت اجرا و تحقق برنامه‌های سالیانه مدیریت تأمین مالی خرد در قشمت.

ب) اعضا

اعضای شورای عالی تأمین مالی خرد شامل مدیرعامل سازمان منطقه آزاد قشمت، معاونت توسعه اقتصادی و سرمایه‌گذاری، معاونت سرمایه‌گذاری، مدیریت تأمین مالی خرد، معاونت فرهنگی، معاونت عمرانی، معاونت توسعه مدیریت سازمان منطقه آزاد قشمت، مدیرعامل شرکت سرمایه‌گذاری و توسعه قشمت، امام جمعه قشمت، بنیاد برکت، بنیاد علوی، بهزیستی، کمیته امداد امام خمینی علیه السلام، مدیرعامل بانک قرض الحسنه مهر ایران، بانک رسالت و بانک کشاورزی، ۳ نفر متخصص از میان اعضای هیئت علمی و پژوهشگران میرز حوزه تأمین مالی خرد، فرمانده قرارگاه محرومیت‌زدایی سپاه پاسداران در قشمت، نماینده کانون‌های کسب و کارهای خرد می‌باشند. دبیرخانه این شورا در معاونت اقتصادی قشمت می‌باشد.

ج) وظایف

۱. تصویب برنامه سالانه مدیریت تأمین مالی خرد در قشمت؛
۲. نظارت و هماهنگی برای اجرای تأمین مالی خرد در قشمت؛
۳. ارسال ایده‌های جدید و راهکارهای بدیع به مدیریت تأمین مالی خرد سازمان قشمت برای استفاده در برنامه‌ریزی و اجرا.

۳-۷. تجهیز و تخصیص منابع

بازیگران تأمین مالی خرد برای تجهیز و تخصیص منابع می‌توانند از موارد ذیل بهره ببرند.

۱-۳-۷. تجهیز منابع

مؤسسه تأمین مالی خرد وقفی به منظور تجهیز منابع از منابع ذیل استفاده می‌کند:

۱. وجوه حاصل از صدقات؛
۲. تبرّعات، هبه، نذورات و...؛

۳. سپرده‌های قرض‌الحسنه.

تجهیز منابع در مؤسسات تأمین مالی خرد قرض‌الحسنه مشتمل بر موارد ذیل است:

۱. منابع سازمان منطقه آزاد؛

۲. سپرده‌های قرض‌الحسنه؛

۳. تبرّعات (کمک‌های اهدایی و...).

مؤسسه تأمین مالی خرد مبتنی بر صدقات به منظور تجهیز منابع از منابع ذیل استفاده می‌کند:

۱. وجوه حاصل از صدقات؛

۲. تبرّعات، هبه، نذورات و...؛

۳. سپرده‌های قرض‌الحسنه.

مؤسسه تأمین مالی خرد بر پایه زکات به منظور تجهیز منابع از منابع ذیل استفاده می‌کند:

۱. منابع بنیاد علوی؛

۲. وجوه حاصل زکات (زکات به معنای عام)؛

۳. سپرده‌های قرض‌الحسنه؛

۴. تبرّعات، هبه، نذورات و....

۲-۳-۷. تخصیص منابع

مؤسسه تأمین مالی خرد وقفی به منظور تخصیص منابع صرفاً از عقود اسلامی مختص تأمین مالی خرد (قرض‌الحسنه، انواع اجاره، انواع بیع، جعاله، مشارکت، استصناع، مضاربه، مساقات، مزارعه) استفاده می‌نماید.

تخصیص منابع مؤسسه تأمین مالی خرد مبتنی بر زکات به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. با توجه به ماهیت زکات، بخشی از وجوه حاصل از زکات، صرفاً به صورت هبه غیرمعوّض به فقرایی که

در فقر مطلق هستند، اعطا می‌شود؛

۲. بخشی از منابع زکات، منابع حاصل از سپرده‌های قرض‌الحسنه و سایر منابع (تبرّعات و...) را بر اساس عقود

اسلامی مختص تأمین مالی خرد به فقرایی که در فقر نسبی‌اند و سایر متقاضیان اعتبارات خرد اعطا می‌شود.

تخصیص منابع در مؤسسه تأمین مالی خرد مبتنی بر صدقات به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. با توجه به ماهیت صدقات، بخشی از وجوه حاصل از صدقات، صرفاً به صورت هبه غیرمعوّض به فقرایی

که در فقر مطلق هستند، اعطا می‌شود؛

۲. بخشی از منابع صدقات، منابع حاصل از سپرده‌های قرض‌الحسنه و سایر منابع (تبرّعات و...) را بر اساس

عقود اسلامی مختص تأمین مالی خرد به فقرایی که در فقر نسبی‌اند و سایر متقاضیان اعتبارات خرد اعطا می‌شود. تخصیص منابع در مؤسسات تأمین مالی خرد قرض‌الحسنه منحصرأً ابزار قرض‌الحسنه می‌باشد.

۳-۷. ضمانت وام‌ها

تضامین مؤسسه تأمین مالی خرد وقفی به این صورت می‌باشد: برای متقاضیانی که برای بار اول از اعتبارات خرد استفاده می‌کنند از عقد مباحه و قرض‌الحسنه‌های کوچک استفاده می‌شود. وثیقه در مورد این افراد این است که مالکیت کالاها در مباحه تا انتهای قرارداد در دست مؤسسه است. در صورتی که این مشتریان عملکرد اعتباری مطلوبی داشتند در مرحله بعد از عقود مشارکتی استفاده می‌شود. ضمانت این دسته از افراد هم مبتنی بر ضمانت گروهی می‌باشد.

تسهیلات مؤسسه تأمین مالی خرد مبتنی بر زکات به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. تسهیلات مبتنی بر زکات برای رفع فقر مطلق فقرا؛

۲. تسهیلات مبتنی بر زکات برای رفع فقر نسبی فقرا.

مشخص است که بحث ضمانت در مورد دسته اول معنایی نخواهد داشت و تنها در دسته دوم امکان برقراری ضمانت وجود دارد. در این بخش نیز، بر اساس ساختار مؤسسه تأمین مالی خرد، ضمانت تسهیلات به صورت ضمانت گروهی می‌باشد.

تسهیلات مؤسسه تأمین مالی خرد مبتنی بر صدقات به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. تسهیلات مبتنی بر صدقات برای رفع فقر مطلق فقرا؛

۲. تسهیلات مبتنی بر صدقات برای رفع فقر نسبی فقرا.

واضح است که بحث ضمانت در مورد دسته اول معنایی نخواهد داشت و تنها در دسته دوم امکان برقراری ضمانت وجود دارد. در این بخش نیز، بر اساس ساختار مؤسسه تأمین مالی خرد، ضمانت تسهیلات به صورت ضمانت گروهی می‌باشد.

ضمانت وام‌ها در مؤسسات تأمین مالی خرد قرض‌الحسنه مبتنی بر ضمانت گروهی می‌باشد و این از تفاوت‌های این مؤسسه با صندوق‌های قرض‌الحسنه رایج می‌باشد. البته در صورتی که فردی خود تمایل به ارائه سایر وثایق رایج باشد، مانعی در این زمینه نیست. این وثایق می‌تواند شامل دارایی ثابت (مانند طلا و جواهرات) یا ضامن‌های کارمند و... باشد.

۸. نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

یافته‌های این پژوهش نشان داد که کسب و کارهای خرد در جزیره قشم از ظرفیت‌های متنوعی در حوزه‌هایی چون شیلات و آبریز پروری، صنایع غذایی و تبدیلی، گردشگری، صنایع دستی و کشاورزی خاص برخوردارند.

با وجود این مزیت‌ها، موانعی همچون کمبود سرمایه در گردش، ضعف زیرساخت‌های سردخانه‌ای و بازاریابی، دشواری اخذ مجوزها و نبود الگوهای متنوع وثیقه‌ای، مانع شکوفایی کامل این ظرفیت‌ها شده است. در ارزیابی نهادی نیز روشن شد که نهادهایی نظیر بنیاد برکت، کمیته امداد امام خمینی علیه السلام و بنیاد علوی هرچند در تسهیل دسترسی به اعتبار خرد و ارتقای معیشت خانوارهای کم‌درآمد نقش آفرینی کرده‌اند، اما عدم هماهنگی نهادی، نبود چارچوب نظارت یکپارچه و عدم اتصال نظام‌مند به زنجیره‌های ارزش، کارایی آنها را محدود کرده است. از نظر علمی، این تحقیق با ترکیب تحلیل SWOT و ارزیابی نهادی، چارچوبی بومی برای تحلیل هم‌زمان عرضه و تقاضای اعتبار خرد در مناطق جزیره‌ای ارائه می‌دهد. این چارچوب، ادبیات تأمین مالی خرد را از سطح ملی به سطح محلی - جزیره‌ای گسترش داده و نشان می‌دهد که تفاوت‌های جغرافیایی و نهادی می‌تواند در موفقیت یا ناکامی سیاست‌های خرد مالی نقش تعیین‌کننده داشته باشد.

از منظر سیاست‌گذاری، نتایج تحقیق بر ضرورت ایجاد یک ساختار هماهنگ‌کننده در قشم - مانند «مدیریت تأمین مالی خرد» ذیل سازمان منطقه آزاد - و تشکیل «شورای عالی تأمین مالی خرد» تأکید دارد. همچنین تنوع‌بخشی منابع مالی از طریق وقف، زکات، صدقات و قرض‌الحسنه، طراحی سازوکارهای ضمانت گروهی، و پیوند تأمین مالی به زنجیره‌های ارزش در رسته‌های مزیت‌دار، از مهم‌ترین توصیه‌های عملی پژوهش است. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های تکمیلی مانند سردخانه‌ها، مراکز بسته‌بندی و بازاریابی دیجیتال نیز می‌تواند کارایی کسب و کارهای خرد را افزایش دهد.

با این حال، پژوهش حاضر محدودیت‌هایی نیز داشته است. محدودیت در دسترسی به داده‌های آماری رسمی، اتکا به بخش‌هایی از اطلاعات کیفی و تمرکز صرف بر یک منطقه جغرافیایی (قشم) موجب می‌شود تعمیم کامل یافته‌ها به سایر مناطق با احتیاط صورت گیرد.

پیشنهاد می‌شود تحقیقات آتی با بهره‌گیری از داده‌های طولی و روش‌های کمی پیشرفته، اثرات علی و بلندمدت تسهیلات خرد بر کاهش فقر و ایجاد اشتغال را بررسی کنند؛ همچنین مطالعه تطبیقی بین جزایر و سایر مناطق ساحلی کشور می‌تواند در اعتبارسنجی مدل پیشنهادی این پژوهش و توسعه چارچوب‌های سیاستی مؤثر مفید واقع شود.

منابع

- امیری، حسین، قلیچ، وهاب و کرمی، محبوبه (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی پیاده‌سازی بانکداری پیوندی در ایران؛ با استفاده از تحلیل عاملی SWOT. پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۳۱(۱۰۷)، ۱۸۷-۲۱۲.
- بنیاد برکت ستاد اجرایی فرمان امام علیه السلام (۱۴۰۲). گزارش‌های عملکرد حمایت از کارآفرینان و کسب‌وکارهای خرد. تهران: بنیاد برکت.
- بنیاد علوی (۱۴۰۱). عملکرد طرح‌های تأمین مالی خرد در جزایر لارک و هنگام. تهران: بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی.
- بنیاد علوی (۱۴۰۳). اقدامات بنیاد علوی در جزیره لارک قابل دسترس در: <https://www.alavi-bonyad.com/7430/>.
- بوزرجمهری، خدیجه، شجری، محبوبه، صادقلو، طاهره و پاسبان، فاطمه (۱۴۰۱). بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی (مطالعه موردی: روستاهای دهستان پیوه زن). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. <https://doi.org/10.22067/jgrd.2023.81066.1246>.
- حیدری قشلاقی، سیمین، محمد کاظمی، رضا و صادقی، حسین (۱۴۰۲). طراحی مدل تأمین مالی خرد در پایداری کسب‌وکارهای نوپای کارآفرینانه در ایران (مطالعه موردی: بانک صادرات ایران). توسعه کارآفرینی، ۱۶(۳)، ۸۶-۹۷.
- زروکی، شهریار، یدالهی اطاقسرا، مستانه، توسلی‌نیا، علی و سحاب خدامردی، مرتضی (۱۴۰۲). تحلیل اثر تأمین مالی خرد بر فقر خانوارهای شهری و روستایی در ایران. مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۱۰(۱)، ۱۹۹-۲۱۸.
- سازمان منطقه آزاد قشم (۱۴۰۲). گزارش حمایت از کارآفرینی و کسب‌وکارهای محلی در قشم. قشم: سازمان منطقه آزاد.
- شهیدی‌نسب، مصطفی (۱۳۹۵). طراحی مدل بومی، عملیاتی و اسلامی تأمین مالی خرد بر اساس آموزه‌های اسلامی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- پایگاه خبری مناطق آزاد اقتصادی (۱۳۹۷، ۲۱ مهر). تفاهم‌نامه ساخت نخستین شهرک شیلاتی آبی‌پروری در قشم با واگذاری ۱۰ هکتار زمین امضاشده. بازیابی از: <https://freena.ir/detail/48310/>
- قدیری معصوم، مجتبی و احمدی، افسانه (۱۳۹۵). سازه‌های مؤثر بر موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروزکوه. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۷(۴)، ۷۵۹-۷۷۲.
- سالنامه آماری (۱۴۰۲). سالنامه آماری کمیته امداد امام خمینی علیه السلام. تهران: کمیته امداد.
- کیانی، فاطمه و قنبری، یوسف (۱۴۰۱). شناسایی و تحلیل نقش صندوق‌های اعتباری خرد در پیشرفت و آبادانی روستاها (مطالعه موردی: شهرستان رزن و فامنین). پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۵۴(۳)، ۹۳۷-۹۵۲.
- محمدی، یاسر، نعمت‌الهی، جواد و سپهوند، فاطمه (۱۳۹۷). نقش تأمین مالی خرد بر کیفیت زندگی زنان روستایی در پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی. توسعه محلی (روستایی - شهری)، ۱۰(۲)، ۲۳۹-۲۶۰.
- نصری، علیرضا (۱۳۹۹، ۱۳ اردیبهشت). اختصاص ۸ میلیارد و ۲۲۰ میلیون ریال کمک نقدی بنیاد مستضعفان به فعالان گردشگری قشم. بازار. بازیابی از: <https://www.tahlilbazaar.com/news/17128/>
- ابن حنبل، احمد بن محمد (۱۴۲۱ق). مسند الإمام أحمد بن حنبل. بیروت: مؤسسة الرساله.
- أبی‌داود، سلیمان بن الأشعث السجستانی (۱۴۱۸ق). سنن أبی‌داود. بیروت: دار الکتب العلمیه.

- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶). *غرر الحکم و درر الکلم*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- پابنده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه: مجموعه کلمات قصار حضرت رسول اکرم ﷺ*. تهران: دنیای دانش.
- أبی داوود، سلیمان بن الأشعث السجستانی (۲۰۰۹). *سنن أبی داود*. تحقیق: شعیب الأرنؤوط و همکاران. بیروت: دار الرسالۃ العالمیه.
- سید رضی، محمد بن حسین (۱۴۰۳ق). *نهج البلاغه*. قم: دار الهجرة.
- صدوق، محمد بن علی (شیخ صدوق) (۱۴۱۳ق). *من لا یحضره الفقیه*. قم: دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- صدوق، محمد بن علی (شیخ صدوق) (۱۴۱۵ق). *الخصال*. قم: دار الکتب الاسلامیه.
- طبرسی، علی بن حسن (۱۳۷۹). *مشکاة الأنوار*. قم: دار الثقلین.
- سیوطی، جلال الدین (۱۴۱۴ق). *الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور*. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۷ق). *تهذیب الأحکام*. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). *الکافی*. تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- Abdul Manap, T. A. (2014). *Islamic Microfinance, Islamic Research and Training Institute Islamic Development Bank Group, Jeddah 21413 Kingdom of Saudi Arabia*.
- Abdul Mannan, M. (2011). *Islamic microfinance: an instrument for poverty alleviation. Australian Journal of Basic and Applied Sciences, 5(9), 620-626.*
- Abu Karsh, S. M. (2022, January). *The rise of microfinance in the Middle East. SunText Review of Economics & Business, 3(3).* <https://doi.org/10.51737/2766-4775>. 2022. 066
- Agbola, F. W., Acupan, A. & Mahmood, A. (2017). *Does microfinance reduce poverty? New evidence from Northeastern Mindanao, the Philippines. Journal of Rural Studies, 50, 159-171.*
- Ahmed Khan, Ajaz (2008). *Islamic Microfinance: Theory, Policy and Practice*, Islamic Relief Worldwide, Birmingham, United Kingdom.
- Armendáriz, B. & Morduch, J. (2010). *The economics of microfinance* (2nd ed.). MIT Press.
- Asian Development Bank (2016). *Improving Financial Inclusion in Asia and the Pacific: Constraints, Applicability, and Lessons from Digital Financial Services*. Manila: ADB. Retrieved: <https://www.adb.org/publications/improving-financial-inclusion-asia-and-pacific>
- Ben Ltaifa, N., Alreshan, A., Bibolov, A., Kirti, D., Ndoye, A. & Roos, E. (2018).

- How Developed and Inclusive are Financial Systems in the GCC. IMF Policy Paper, International Monetary Fund, Washington, DC.
- El-Komi, M. & Croson, R. (2013). Experiments in Islamic microfinance. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 95, 252-269.
- Emirates Development Bank. (2022). Annual performance report 2022. Abu Dhabi: EDB.
- Fonkoze (2024). Fonkoze annual microfinance performance report. Port-au-Prince: Fonkoze.
- Fred, D. & Forest, D. (2017). Strategic management: A competitive advantage approach. Volume ke-1.
- Ghatak, M. & Guinnane, T. W. (1999). The economics of lending with joint liability. *Journal of Development Economics*, 60(1), 195-228. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(99\)00041-3](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(99)00041-3)
- Gürel, E. & Tat, M. (2017). SWOT analysis: A theoretical review. *Journal of International Social Research*, 10(51), 994-1006.
- Khaleeqzaman, M. (2007, April). Islamic microfinance: Outreach and sustainability. In A paper presented at IIUM International Conference on Islamic Banking and Finance, 23-25 April 2007, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Milken Institute (2019). Fintech in the Middle East and North Africa: Investment outlook. Washington, DC: Milken Institute.
- Musari, K. & Arodha, D. (2017). Can islamic microfinance unleash the coastal community from the loan shark?: A case study of Indonesia. *International Journal of Islamic Banking and Finance Research*, 1(1), 14-24.
- OECD (2023). Entrepreneurship policy in Abu Dhabi and SME ecosystem: A bridge to global value chains. Paris: OECD.
- Organization of Islamic Cooperation. (2017). Sustainable tourism in OIC member states. Jeddah: OIC.
- Porter, M. (1998). *Competitive advantage of nations*. New York: Free Press.
- Sarvar, V. & Khaliji Oskouei, R. (2014). Tourism and local development in Qeshm Island. *Middle East Journal of Tourism Research*, 3(1), 22-37.
- Shikoh, R & Khan, R. A. (2012). What is Islamic Microfinance? Making it a Sustainable Reality, www.dailymotion.com/video/x302ch2.

- Siddiqi, M. N. (2004). Riba, bank interest and the rationale of its prohibition. Jeddah: Islamic Research and Training Institute.
- South Pacific Business Development (2022). SPBD microfinance operations in Pacific Islands. Apia: SPBD. Retived from: <https://spbdmicrofinance.com/>
- Tasnim News (2021). Aquaculture development in Qeshm Island.
- Weihrich, H. (1982). The TOWS matrix-A tool for situational analysis. *Long Range Planning*, 15(2), 54-66.
- World Bank (2024). Enhancing financial inclusion in the Pacific Islands. Washington, DC: World Bank.
- Yunus, M. (1999). *Banker to the poor: Micro-lending and the battle against world poverty*. PublicAffairs.
- Zubeir Mughal, M. (2011) Islamic microfinanc e, International Seminar on Financial Inclusion for Central Asia, the Caucasus, and South Asia, 12-14 July 2011, Urumqi, PR China.
- Free Zones News (2022). Qeshm Free Zone business development report. Retrieve from <https://www.freezonesnews.Com>.
- IRNA (2023). Qeshm shrimp farming expansion project. Retrieve from <https://www.irna.Ir>.
- Tasnim News (2021). Qeshm aquaculture industries. Retrieve from <https://www.tasnimnews.Com>.
- UNWTO (2021). Tourism development in Qeshm Island. Retrieve from <https://www.unwto.Org>.